

ชื่อวิทยานิพนธ์ : วิเคราะห์พุทธวาทีวิทยาในวรรณกรรมไทยเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย  
 ผู้วิจัย : นางสาวประสงค์ รายณสุข  
 ปริญญา : พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)  
 คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์  
 : พระสุธีธรรมาวุธ, ผศ.ดร. (เทียบ สิริญาโณ/มัลย์) ปธ.๙, M.A.  
 (Pali & Sanskrit), Ph.D. (Pali)  
 : รศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร ปธ.๙, พม., พธ.บ., พธ.ม., Ph.D.  
 วันสำเร็จการศึกษา : ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๙

### บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีวาทีวิทยาตะวันตกที่ประยุกต์มาใช้ในวาทีวิทยาของไทย (๒) เพื่อศึกษาแนวคิดวาทีวิทยาในพระพุทธศาสนาและพุทธวาทีวิทยาในวรรณกรรมไทยเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย (๓) เพื่อวิเคราะห์พุทธวาทีวิทยาในวรรณกรรมไทยเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย และนำองค์ความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ผลของการวิจัยพบว่า แนวคิดทฤษฎีวาทีวิทยาตะวันตกเริ่มต้นที่ประเทศกรีซ ประมาณ ๕๐๐ ปีก่อนคริสตกาล ในระยะแรกไม่มีแนวคิดทฤษฎีวาทีวิทยาที่ชัดเจน ต่อมาอริสโตเติล นักปราชญ์ชาวกรีก ได้เสนอแนวคิดทฤษฎีการพูดว่าองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ ผู้พูด เนื้อหาที่พูด และผู้ฟัง เป็นรูปแบบพื้นฐานแนวทางให้ผู้คิดเพิ่มเติมรูปทฤษฎีอื่นๆ ในเวลาต่อมาเมื่ออาณาจักรโรมันรุ่งเรืองแทนอาณาจักรกรีซ ชาวโรมันได้ส่งเสริมวิชาการพูด เช่นเดียวกับชาวกรีก วิชาการพูดหรือวาทีวิทยาจึงแพร่ขยายไปสู่ยุโรปและสหรัฐอเมริกา หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ วิชาวาทีวิทยาพัฒนางว้างขวางมีขอบเขตครอบคลุมทั้งในเชิงศิลปะและในเชิงวิทยาศาสตร์

ทางด้านพระพุทธศาสนา ให้ความสำคัญด้านการพูดหลายอย่างเช่น ในคฤหาณีสสูตร กล่าวถึง ผู้พูดหวาน (มธุภาณิ) ผู้พูดหอม (บุปผภาณิ) ผู้พูดเหม็น (คุณภาณิ) พุทธลีลาในการสอน กล่าวถึง สันทิสสนา (แจ่มแจ้ง) สมาทปนา (จงใจ) สมุตเตชนา (หาญกล้า) สัมปัทสนา (ร่าเริง) ในอภยราชกุมารสูตร แสดงพุทธวิธีในการพูด ๖ ประการ การพูดที่ดีควรพูด คือ สัมมาวาจา (ธรรมข้อ ๓ ในมรรคมงคล ๘) ปิยวาจา (ธรรมข้อ ๒ ในสังคหวัตถุ ๔) วาจาสุภาสิต (ข้อ ๑๐ ในมงคลสูตร ๓๘)

ในวรรณกรรมไทยเรื่องลิลิตตะเลงพ่ายนั้น ปรากฏว่ามีวาทีของบุคคลสำคัญ ทั้งฝ่ายไทย คือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระวันรัต แห่งวัดป่าแก้ว และเหล่าอำมาตย์ ส่วนฝ่ายพม่า มีพระเจ้ากรุงหงสาวดี พระมหาอุปราช และพระสนม ที่สามารถนำมาวิเคราะห์ตามแนวพุทธวาทีวิทยา ซึ่งประกอบด้วยหลักพุทธธรรม ได้แก่ พุทธลีลาการสอน ๔ สติ ปัญญา โยนิโสมนสิการ สัมมาวาจา ปิยวาจา วาจาสุภาสิต โลกธรรม ๘ ทิศ ๖ กถาวัตถุ มลทินปัญหา และพุทธศาสนสุภาษิต ทั้งศาสตร์

ที่เกี่ยวข้องคือ วาทยิทยาเชิงศิลปะ วาทยิทยาเชิงวิทยาศาสตร์ จิตวิทยาการพูด และวรรณคดีวิจักษ์ จากการวิเคราะห์พบว่ามีลักษณะพุทธวาทยิทยา ได้แก่ มธุรวาจา กัลยาณวาจา ปิสุณวาจา และนัยวาจา ส่วนวิธีการสื่อสารด้วยการพูดของบุคคลสำคัญในเรื่อง มีทั้งการสื่อสารกับตนเองและการสื่อสารกับบุคคลอื่น

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยครั้งนี้ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตประจำวันได้ใน วงการการศึกษา วงการสุขภาพ วงการสื่อสารมวลชน เป็นต้น ทั้งมีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะ การใช้วาจาสุภาพอ่อนหวานงดงามด้วยสุนทรียรสแห่งพุทธธรรม ผสมผสานด้วยหลักจิตวิทยาและ วาทยิทยาารวมทั้งรสแห่งวรรณคดีวิจักษ์ ก่อวาจาที่รื่นหู ชโลมใจผู้ฟัง สร้างสรรค์คานติสุขสู่สังคม ดังอุทาหรณ์แห่งวาทะที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมเรื่องลิลิตตะเลงพ่ายของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส

Dissertation Title : The Analysis of Buddhist Speech in Thai Literary Works :  
Lilit Taleng Bai

Researcher : Miss Prasong Rayanasukha

Degree : Doctor of Philosophy (Buddhist Studies)

Dissertation Supervisory Committee

: Phra Suthihammanuwat, Asst. Prof. Dr. Pali IX, M.A.  
(Pali & Sanskrit), Ph.D. (Pali).

: Assoc. Prof. Dr. Smittipol Natenimitra, Pali IX, B.A.  
(Philosophy), M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Pali & Buddhist  
Studies)

Date of Graduation : 16 March 2016

### Abstract

The objectives of this research are as follows : 1) to study the concept of the speech or the theory of the speech as applied to the Thai speech, 2) to study the speech concept in Buddhism and in Thai literary works: Lilit Taleng Bai and 3) to analyze the Buddhist speech in Thai literary works : Lilit Taleng Bai, and also to apply the knowledge in daily life.

The results of this research can be summarized as follows :-

The speech concept or theory in the west began in Greece about 500 B.C. At that time, there were not really the theories on Speech, but, later on, Aristotle, the Greek philosopher, presented a new theory on Speech which consisted of three elements : the speaker, the source, and the audience, the fact of which was the basic model leading to other models. After the Greek Empire deteriorated, the Roman Empire was established instead. Roman Kingdom promoted the public speaking like the Greek people. After that, the Speech spreaded to Europe and to the United State of America. After the Second World War, the speech was developed and divided into the speech art and the speech science.

The Speech concept in Buddhism are Sweet words (Madhubhāni), good smell words (Pupphabhāni), and bad smell words (Guthabhāni), found in Guthabhāni Sutra. There are four kinds of the style of the Buddha's teaching:- Sandassanā, Samādapana, Samuttejana and Sampahāṇsanā. The six kinds of the style of the Buddha's speaking are found in Abhayarājakumāra Sutra. The valuable speech is

Sammāvacā, (the third Dhamma in the Noble Eightfold Path), Piyavācā (the second Dhamma in Saṅgahavattthu), and Subhāsitavācā (the tenth Dhamma in Maṅgala Sutra).

The study of Buddhist speech in Lilit Taleng Bai is of the important person's words on the Thai side:- King Naresuan The Great, Somdej Phra Wanarat in Pakae temple, and in the councilors, and on Burmese side:- King of Hongsāwadee (hṁṁsawətṁe (ancient time), Bago, Pegu (present time), Phra Mahā Uparājā (Minyekyawswa, Minchit Sra – in Burmese language), and Phra Mahā Uparājā's concubine. These words can be analyzed according to the Buddhist Principles which consists of Buddha's Dhammas:- the mindfulness (Sati), the wisdom (Pannā), the analytical thinking (Yonisomanasikara), right speech (Sammāvacā), kindly speech (Piyavācā) well-spoken speech,(Subhasitavācā), malicious speech (Pisunavācā), worldly condition (8 Lokadhammas), holy abidings (4 Brahmavihāras), directions (6 Disās), Kathāvathu, Milindapanhā, and the Buddhist proverbs (Buddhaśāsana subhāsita), and the related sciences :- the Speech Arts, the Speech Science, the Psychology of speech, and the Literary appreciation.

The results of studying about the analysis of Buddhist Speech in Lilit Taleng Bai are the important persons' words, consisting of "Sweet" words (Madhuravācā), "useful" words (Kalyānavācā), "not appropriate" words (Pisunavācā), and "consider before using" words (Nayavācā). The style of the important person's communication in Lilit Taleng Bai consists of the intrapersonal communication and the interpersonal communication.

Sun – C Model is a new form of knowledge obtained from this research. Sun – C Model can be applied to the daily life, such as in the educational field, the health field, the mass media field, and the others. This model is also beneficial to the people for it is of experience in valuable speech, including the values of Buddhist beauty in Lilit Taleng Bai. The speech on the Buddhist Principles in Lilit Taleng Bai is worthy to the daily life of everybody, especially, the polite and the sweet words cause beautiful words appropriate to listeners and to create the happiness and the peace in societies as the examples of good speech appearing in Lilit Taleng Bai by Somdej Phra Mahasamanachoa Krombhraparamanuchitchinorasa.

## กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จเป็นรูปเล่มสมบูรณ์เรียบร้อยด้วยดี ขอขอบพระคุณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สถาบันที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้ด้านพระพุทธศาสนาแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ในกาลต่อมา ตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราชเจ้าของชาวไทย พระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อม

กราบขอบพระคุณอย่างยิ่งต่อพระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร. (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ให้โอกาสได้เข้ามาศึกษาหาความรู้หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาจนมีความเข้าใจและเพิ่มพูนความมั่นคงทางธรรมปัญญา สามารถนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้อย่างมั่นใจ

ขอขอบพระคุณเป็นพิเศษต่อท่านเจ้าคุณอาจารย์พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร. ที่นอกจากจะให้ความรู้ด้านภาษาบาลีแล้ว ยังเมตตารับเป็นประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รวมทั้งอนุเคราะห์ให้ยืมหนังสือประกอบการเขียน ให้คำปรึกษาและชี้แนะแนวทางด้วยจิตวิญญานของความเป็นครูอย่างแท้จริง ทั้งที่มีภาระงานในฐานะคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยในช่วงเวลานั้น

รองศาสตราจารย์ ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร ยินดีรับเป็นกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ กรุณาให้คำแนะนำปรึกษาและตรวจ แก้ไข อย่างละเอียดถี่ถ้วนโดยตลอด ทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จเรียบร้อย ขอขอบพระคุณยิ่ง

ขอบพระคุณอย่างสูงต่อพระอาจารย์ พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยในปัจจุบัน ที่นอกจากจะให้ความรู้ด้านพระพุทธศาสนากับสังคม ซึ่งเป็นการชี้แนะแนวคิดในการทำวิทยานิพนธ์แล้ว ยังกรุณาให้ข้อคิดในการหาข้อมูลประกอบการเขียน และส่งเสริมด้านพัฒนาความก้าวหน้าการเขียนวิทยานิพนธ์ให้แก่บัณฑิต นับเป็นการเพิ่มพูนกำลังใจแก่นิสิตเป็นอันมาก

ขอขอบพระคุณ พระอาจารย์พระเมธาวิณัยรส, ดร. ประธานกรรมการ ตรวจสอบโครงร่างวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาให้คำแนะนำเกี่ยวกับการหาข้อมูลประกอบการทำวิทยานิพนธ์ รวมทั้งชี้แนะแหล่งข้อมูลประกอบการเขียน อาจารย์ ดร.อำนาจ บัวศิริ และอาจารย์ ดร.จุฑามาศ วารีแสงทิพย์ ในฐานะกรรมการตรวจสอบโครงร่างวิทยานิพนธ์ได้ให้คำแนะนำด้านการเขียนวิธีดำเนินการวิจัย และรูปแบบประกอบการนำเสนอองค์ความรู้ที่ได้รับ

ขอขอบพระคุณพระอาจารย์พระศรีคัมภีรญาณ, รศ.ดร. รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วุฒินันท์ กันทะเตียน อาจารย์ประจำคณะสังคมและมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ที่กรุณาให้คำแนะนำเพื่อการปรับปรุงงานวิจัยนี้ ในโอกาสสุกฤทิ์พิจารณา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพันธ์ ศุภสร รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยฝ่ายวิชาการ กรุณาให้คำแนะนำเกี่ยวกับข้อมูลบางประการ เป็นแนวทางประกอบการเขียนวิทยานิพนธ์ ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร กรุณาตรวจสอบความถูกต้องของภาษาในบทความย่อภาษาอังกฤษ รวมทั้งให้คำแนะนำอย่างดียิ่ง ขอขอบพระคุณ

ขอบคุณเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่านที่ได้ช่วยดำเนินการเกี่ยวกับขั้นตอนต่างๆ ในการทำวิทยานิพนธ์ เจ้าหน้าที่ห้องสมุดบัณฑิตวิทยาลัยที่อำนวยความสะดวกในการหาข้อมูลประกอบการเขียนวิทยานิพนธ์

ขอขอบคุณอย่างยิ่งต่อ อาจารย์ดร.เพ็ญศรี คล่องการเขียน โรงเรียนช่างตาครูสคอนแวนท์ ที่กรุณาให้ทีมงานวิทยานิพนธ์รวมทั้งให้คำแนะนำเกี่ยวกับข้อมูลบางประการเพื่อประกอบการเขียน

ขอบคุณเพื่อนนิสิต ปริญญาเอกร่วมรุ่น ๑๑ ทุกคน ที่ช่วยให้กำลังใจมาโดยตลอด โดยเฉพาะท่านพระมหาอดิเดช สติวโร, ดร. ได้ให้คำแนะนำด้านการเขียนสัญลักษณ์คำย่อจาก พระไตรปิฎก และการอ้างอิงเชิงอรรถ รวมทั้งเอื้อเพื่อให้และให้ยืมหนังสือประกอบการเขียน วิทยานิพนธ์ ท่านพระมหาวิวัฒนา ปัญญาวัฒน์ ยินดีให้คำแนะนำเกี่ยวกับข้อมูลด้านพระพุทธศาสนา ทุกครั้งที่ขอคำปรึกษา คุณณณวัฒน์-คุณจงกล บุญพิทักษ์ ให้คำแนะนำและช่วยเหลือด้านการใช้ คอมพิวเตอร์ รวมทั้งเป็นธุระนำส่งหนังสือประกอบการเขียนงานวิจัยมาโดยตลอด คุณณัฐ จันทร์หนูหงส์ คุณวิไลพร อุ่นเจ้าบ้าน ช่วยเป็นธุระด้านการบันทึกข้อมูลในช่วงเวลาคุชฎีพิจารณา และเฉพาะอย่างยิ่ง คุณกรรณิการ์ ตั้งตุลานนท์ ได้ให้คำแนะนำด้านการหาข้อมูลประกอบการเขียนรวมทั้งเสียสละเวลา จัดหาข้อมูลบางประการส่งให้ เสมอมา

ท้ายที่สุด ขอน้อมรำลึกพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเจ้า พระมหากษัตริย์ไทยผู้ทรงพระคุณล้ำเลิศและทรงอุทิศพระวรกายเพื่อการสงครามมหาพุทธหัตถ์ งามมีชัยชนะต่อข้าศึก เป็นการกอบกู้เกียรติยศศักดิ์ศรีของประเทศชาติกลับคืนมา และขอรำลึกพระคุณ ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ที่ทรงจารึกวีรกรรมของสมเด็จพระนเรศวร มหาราชในครั้งนั้นลงเป็นลายลักษณ์อักษรศิลป์ และสลักอยู่ในดวงใจของคนไทยทุกคน โดยเฉพาะ ผู้วิจัย จนนามาสู่งานวิทยานิพนธ์ที่สำเร็จลงเป็นรูปเล่มโดยสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณ ขอขอบคุณอีกครั้งสำหรับทุกท่านที่มีส่วนช่วยเหลือในงานวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ หากงานวิทยานิพนธ์เล่มนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาของผู้สนใจทั้งหลายจนนำไปปฏิบัติให้เกิดผล ดีต่อไป ผู้วิจัยขออุทิศความดีนี้เพื่อบูชาคุณของมารดา บิดา ครูอาจารย์ ทุกท่านที่ประสิทธิ์วิทยาการ ทั้งทางโลกและทางธรรมโดยตลอด หากมีข้อบกพร่องผิดพลาดประการใด ขอน้อมรับไว้เป็นของผู้วิจัย แต่ผู้เดียว

ประสงค์ รายณสุข

วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๙